

Røyken Bondelag

100 år
1892-1992

Årbok 1992

Skrift nr. 9

Røyken historielag

Vi gratulerer
med jubileet !

sparebanken
ANOR

Lier/Røyken

Gjensidige 110 år i Røyken

Røyken Brannkasse ble stiftet den 9. september 1882. I januar 1883 begynte brannkassen sin virksomhet med Bernt Follestad som formann. Frem til 1927 drev Røyken Brannkasse kun med brannforsikring av løsøre, men så besluttet man å overta forsikringen av hus. Brannkassen tegnet kun brannforsikring frem til 1958. Da begynte man i samarbeid med Samtrygd (senere Gjensidige) å dekke også andre forsikringsformer. I 1965 gikk Røyken Brannkasse inn som en del av Gjensidige.

Gjensidige i Røyken fremstår i dag som et moderne forsikringsselskap med lokal tilknytning. Kontoret er sentralt beliggende ved Røyken stasjon, med moderne dataterminaler og velutdannede medarbeidere. Kontoret er åpent hver dag fra kl. 08:15 til kl. 16:00. De vil bli betjent av følgende medarbeidere: Autorisert forsikringsrådgiver Oddmund Kurås og kontormedarbeiderne Hanne Scie og Aud Hagen.

Stikk innom eller ring: 03 28 47 67
Ingen er for liten - ingen er for stor

Tiden går
 GJENSIDIGE
består

Røyken Bondelag

100 år
1892-1992

Årbok 1992

Skrift nr. 9

Røyken historielag

I redaksjonen: Terje Martinsen
Ole Sønju

Bildemateriale utlånt av:

Edvard Askestad
Arne Bøe
Bjørn Brønner
Kristian Holmen
Røyken historielags fotoarkiv
Ole Sønju
Harald Sørsdal
Torkel Sâtvedt
Asbjørn Westermann

Utgiver: Røyken historielag/
Røyken Bondelag

Sats/trykk: Røyken trykk & kopi

Omslagsbilde: Slåttonn på Nord-Bø i 1928

ISSN 0802-5762

INNHold

- Forord
- De eldste lovene og medlemsfortegnelsen
- Våre utfordringer v/styret i Røyken Bondelag
- Høstgilde paa Kjægstad anno 1864 v/Ole Sønju
- Streiftog i protokollene v/ Terje Martinsen
- Intervju med tidligere bondelagsformann, Thorolf Stabæk
v/ Odd H. Sandlund
- Arbeidsdag hele uka v/ Terje Martinsen
- Samtale med pensjonert jordstyresekretær Halvard Auvå
v/ Odd H. Sandlund
- Landbruket og industrien v/ Gustav Kirkerud
- Rådhuset i åkeren v/Ole Sønju
- Oversikt over styret gjennom 100 år

FORORD

I 1989 ble det i styret og på medlemsmøter i Røyken Bondelag tatt opp hvordan lagets 100 års jubileum i 1992 skulle markeres. Flere ideer ble kastet frem, og det ble blandt annet bestemt at det skulle lages en 100 års beretning. Styret ga Borghild Swift og Hans Graff i oppgave å skaffe seg oversikt over lagets protokoller. Nokså snart dukket tanken om å trekke inn Røyken Historielag opp. Bondelaget og Historielaget hadde i denne tiden samarbeidet om arrangementer i kulturuka. Historielaget sa seg interessert i å utgi en beretning om Bondelagets første 100 år som en av Historielagets årbøker. 29. oktober 1991, på dagen 99 år etter stiftelsesmøtet, var representanter for begge lag samlet på Kornmagasinet. Historielaget fikk overlevert protokollene og fikk frie hender til å utarbeide beretningen. Forfatterne Gustav Kirkerud, Odd Sandlund, Ole Sønju og Terje Martinsen har lagt mye arbeid i beretningen og Røyken Bondelag er svært takknemlig for det disse har gjort.

Røyken, høsten 1992

Styret i Røyken Bondelag

Foran fra venstre:

*Ingeborg Hoel, rep. Røyken
Bondekvinnelag,
Bjarne Hyggen,
Eli Hildeskår*

Bak fra venstre:

*Olav Fagerås,
Per O. Wang,
Jon E. Ask,
Jon G. Grette*

*Olav Fagerås Per O. Wang
Ingeborg Hoel Bjarne Hyggen Jon E. Ask
Eli Hildeskår Jon G. Grette*

Undersignede tillader sig at
indbyde Indvaanere af Røken til at tegne sig
som Medlemmer af en vordende

Røkens Landbrugsforening

Forslag til Love

- I.** Foreningens Formaal er: At make sig Fremme
af Landbruget med dets Berøringer inden
Bygderne
- II** Berettigede til at tegne sig som Medlemmer
og deltage i Forhandlingerne er enhver agt-
bar Mand og Kvinde
- III** Bestyrelsen dannes af 5 Medlemmer. Ved
hvert Aars Generalforsamling vælges næst-
vis 2 og 3 Bestyrelses Medlemmer. Ved
Generalforsamlingen vælges Formand og Viceformand
blandt Bestyrelsen
- IV** Medlemskontingenten er 1 en Kronaarlig
- V** Generalforsamling holdes en Gang aarlig i
Løbet af Aarets Første Maaned. Skøn-
delige Møder kan af Bestyrelsen besluttes,
naarsomhelst denre findes det ønskeligt.

Et konstituerende Møde
vel efter Berømmelse blev holdt i forskønn-
ende Oktober Maaned til Vedtagelse af
Love og Valg naar Bestyrelse
Røken den 15 Juli 1892

For Røkenes Didrik Holten. John Høyer
W. Hoff H. Sandt, A. M. Jørgensen

VÅRE UTFORDRINGER

RØYKEN BONDELAG har i jubileumsåret 1992, 123 medlemmer. I Røyken kommune er det 121 hele årsverk i produksjon, og antall driftsenheter med minst 5 daa er 157 stk.

Vårt mål er at norske matvarer skal være av høy kvalitet og garantert fri for skadelige reststoffer.

Vi bønder er avhengig av å kjempe for å sikre egne inntekter. 66400 medlemmer i 748 lokallag og 18 fylkeslag i Norges Bondelag gjør dette i fellesskap.

Bondelagets innsats er først og fremst for å sikre støtte fra myndighetene og forbrukerne for landbrukets interesser, og forståelse for hvilke oppgaver næringa fyller i samfunnet. Vi er sikre på at samfunnet trenger oss. Vi må også ta alle gårdenes ressurser i bruk for å sikre et godt økonomisk utbytte og en omstilling må vi godta.

Landarealene er et felles gode og et felles ansvar, vi må derfor opprettholde god byggeskikk og bruke kulturlandskapet fornuftig. Norske bønder må se miljøarbeid som en positiv utfordring, ikke som et problem. Kommende slekter skal også livberge seg av disse ressursene, og ikke minst bo i det samme landskapet.

Styret arbeider aktivt med næringspolitiske spørsmål som opptar medlemmene. Røyken bondelag er med i Røyken forum, som er et samarbeidsorgan for næringslivet i bygda.

Vår næring er inne i en veldig usikker tid. Store omstillinger lurar i de kommende år, og regjeringens landbrukspolitikk avviker fra Norges Bondelags målsetting. Usikkerheten om medlemskap i EF og dets følger preger næringen. GATT avtalen er også en stor trussel for norsk landbruk. Hele næringslivet i Norge bærer preg av usikkerhet i forhold til Europa, EF og GATT.

Vi er inne i en økonomisk krise i landbruket. Åttiårene har ført til en gjeldskrise når vi starter på nittiårene. Størst problemer har de som nylig har tatt over et bruk. Det er også veldig vanskelig å starte eller overta et gårdsbruk i dag. Lønnsomheten går ned, driftskostnadene går opp, renten er høy, og vi sliter med sterkere krav til egenkapital.

Vi må ikke se negativt på fremtiden. Norsk Landbruk må fortsatt produsere mat og gi levende bygder i Norge. Vi vil ha et levende samfunn over hele landet, og bygder med et variert nærings-, utdannelses- og kulturtilbud. Slik kan det bli attraktivt å bo og drive landbruk videre også i Røyken. Dette må være vårt mål for fremtiden!

HØSTGILDE PAA KJÆGSTAD

I året 1863 ble de første amtsagronomer tilsatt i vårt fylke. Dette ble av stor betydning for landbruksnæringen.

Vi har sett nærmere på protokollen fra denne virksomheten for de første årene. Høsten 1864 sto Røyken på besøkslisten. Vi gjengir fra protokollen:

Paa Kjegstad fik jeg Anledning til at overvære et Høstgilde, Paa en Æftermiddag, naar Slaat og Skuraannen er færdig, foranstalter Herr Kjegstad til hvert Aar et saadant Høstgilde for sine Folk, og hvori han selv og hans Familie i al Gemytlighed deeltager i Arbeidernes Lege og Dans til langt paa Aftenen.

Det var mig til stor Fornøielse at see den Glæde og Tilfredshed, der paa en saadan Dag hersker i blandt denne Mands Betjening. At det vilde være baade til Hygge og Opmuntring for den arbeidende Klasse, dersom mange Gaardbrugere efterfulgte dette Eksempel kan ikke betviles.

I anledning mit Ophold i Røyken, bekjæntgjorde Ordf. Kjegstad et Møde paa Thingstedet Bjørnstad den 24de August, men jeg maa beklage, at kuns Faa mødte,- alligevel udtalte jeg mig, efter Opfordring fra dem, der var tilstede, lidt om Markernes Utgrøfning, og det var mig en Glæde at erfare at Herr Kjegstad allerede næste Sommer vil sætte en Drainsrørfabrik i Virksomhed, hvilket vil blive til stort Gavn, ikke alene for ham selv, men ogsaa for Mængden af de jordbrugere, som ere i Kjegstads Nærhed.

Ole Sønju

Kjekstad gård etter siste verdenskrig. På dette tidspunkt var gården på 525 dekar dyrket jord og 8649 dekar skog og annen utmark. Besetningen besto av 12 hester, 50 kuer, 2 okser, 15 ungdyr, 230 griser, 30 sauer, 150 høns, 20 andre fjærkre og 30 pelsdyr.

STREIFTOG I PROTOKOLLENE

Tempoet i utviklingen de siste 100 årene er uten sidestykke i historien. Dette gjelder også for jordbruksnæringen. Fram mot århundreskiftet kunne man fremdeles med en viss rett si at forholdene i landbruket var slik de hadde vært i uminnelige tider. Det var de lokale behov som skulle dekkes. Røyken er intet unntak i så måte. Men fra midten av forrige århundre registrerer vi at enkelte fremsynte menn ser de mulighetene som lå i urbanisering og økende industrialisering. Det gjelder Vest-Europa generelt. Det gjelder Norge - og dermed også Røyken.

Røkens Landbrugsforening ble stiftet på Røkens Skyddsstation 29. oktober 1892

Isdriften kom i gang fra 1850 tallet og båtbyggingen (fra ca 1840-1900) i Nærnes, Åros, Grimsrudbukta og Hyggen ble viktige næringsveier takket være bønder i Røyken.

Etterat jernbanen mellom Christiania og Drammen åpnet for trafikk i 1872, bød det seg nye muligheter. Byen rykket nærmere og markedet vokste. Gradvis skjedde overgangen fra naturalhushold til produksjons- og salgsjordbruk.

Tiden rundt århundreskiftet kan vi kalle det første store hamskiftet i jordbruket. Det er på denne bakgrunn vi må se stiftelsen av Røyken Bondelag eller Røyken Landbrugsforening som den het fra 1892.

Følgende skjematiske oversikt viser hvilke reformer det første store hamskiftet innebar for norsk jordbruk. Den gjelder også for Røyken som vi etterhvert skal se:

1 Behandling av jorda

- a) Vekseljordbruk
 - b) Lukket grøfting (tidligere var det åpne grøfter eller ingen grøfting)
 - c) Kunstig eng
 - d) Gjødsling, møkkakjellere, komposter, beinmelgjødsling
fugleguano, fiskeguano
 - e) Drenering og utnytting av myrene på forskjellige måter.
- ## 2 Nye og forbedrete jordbruksredskaper.
- Ploger, harver, treskeverk slåmaskiner, hesteriver.

Isskjæring og transport av isen med hest og slede til skipningshavn ga kjærkommen inntekt for de fleste Røyken-bønder. Virksomheten pågikk i stort omfang fra omkring 1860 frem til siste verdenskrig. Dette fotografiet er fra Bårsludtjernet. Vi ser basen selv, iseksportør og brukseier Thorvald Baarsrud, helt til venstre.

3 Utvikling av bedre kornslag, plante- og rotvekster

4 Husdyrholdet

- a) Slutt på sulteforing
- b) Bedre feslag, avlsarbeid

5 Meieribruk og andelslag.

Andelsmeierier, andelsslakterier, innkjøpslag.

Det er ganske naturlig at det var fremstående bønder som tok initiativet. Det første styret i Røyken landbruksforening besto av statsagronom Edvard Kjekstad, Didrik Askestad, H.P.C. Foss, Johan Hyggen og Hagbart Sundby. Som formann må Edvard Kjekstad ha spilt en sentral rolle. Ikke bare kom han fra bygdas største gård, men han hadde også god landbruksutdanning.

Kjekstad hadde på denne tiden allerede engasjert seg i teglverksdrift på Spikkestad og i meieridrift. Gården hadde eget meieriutvalg i Christiania, og mekaniseringen hadde gjort sitt inntog på Kjekstad. Slåmaskinen f. eks, kom i bruk allerede fra 1865. Til sammenlikning viser vi utviklingen i maskinholdet i perioden 1865-1917 i Røyken:

År	Slå og meiemaskiner	Såmaskiner	Hesteriver	Treskeverk	Potetopptakere
1865	1	-	-	4	-
1875	10	-	-	1 damp	-
1890	78	5	-	1 damp	-
1900	137	17	-	2 damp	-
1907	188	49	135	-	-
1917	233	77	168	-	20

Vi må anta at for bøndenes del fremskyndet overgangen til produksjons- og salgsjordbruk behovet for en faglig - og senere fagligpolitisk - organisering. Dette ser vi også i andre næringer på denne tiden, f. eks. i de ulike arbeiderforeningene som gikk sammen i Landsorganisasjonen i 1899. For bøndene ble det m.a.o. en nødvendighet å stå sammen for å fremme jordbrukets interesser.

Slåttonn på Bryn Søre i 1902.

Fra venstre: Thora (innejente), Otto Aasgaard (bonden sjøl), Anna Aasgaard med Gabriel på fanget, Bergbråten (ståttekar på hesteriva), "tante" Olga Sylling, Martin (ståttekar) og Karoline (innejente).

HVA VAR DET SOM OPPTOK INTERESSEN DEN FØRSTE TIDEN?

Økende husdyrhold og melkeproduksjon sto sentralt og styret ser ut til å ha vært opptatt av to forhold:

- foredling av melkekurasen
- øke forproduksjonen

Den første saken på dagsordenen ble derfor å søke Røyken Sparebank om gave til innkjøp av avlsokser. Banken bevilget kr 800,- til dette formålet og den første avlsoksen "Roland" ble plassert hos C. Lingsom på Heggum. At det skulle lønne seg å være medlem i laget, ser vi av satsene for bedekning: Kr 1,- for medlemmer og Kr 1,50 for ikke-medlemmer!

For å øke forproduksjonen bestemte styret allerede 12/2-93 å gå til felles innkjøp av kunstgjødsel, og i april kom landbruksdirektøren og holdt foredrag om kunstig gjødsling.

Husdyrholdet var det sentrale temaet i 90-årene. Dette resulterte i at Røyken Kvægavlforening ble stiftet 2/3-94, med samme styre som landbruksforeningen. Videre-foredling og salg av produkter var også nye problemområder. Samme året kom en forespørsel fra Kirkedepartementet, via sognepresten og M. Gunnerud, om foreningen ville bidra til å opprette meieri ved Klokkegården. Men tiden var tydeligvis ikke moden, for meieriet ble ikke oppført før i 1897.

For å øke interessen for avl, ble det holdt dyrsku! I 1895 ble det vist 103 dyr på Nordre Heggum. Startkontingenten var Kr 0,50 pr dyr og prisdommerne ble hentet fra Asker. Både Røyken kommune og Landhusholdningsselskapet i fylket ga penger til premier, i alt Kr 300,-.

25. januar 1896 ble det enstemming bestemt å melde laget inn i Norsk Landmandsforbund. (Norges Bondelag ble stiftet dette året). Innmeldingen har nok sammenheng med den trusselen som billig import av landbruksprodukter representerte. Vi må huske at på den tiden var kornproduksjonen i de amerikanske nybyggerstatene kommet skikkelig i gang. Transporten fra Midt-vesten til østkysten var blitt svært effektiv siden åpningen av jernbanen over det Nord-amerikanske kontinentet i 1869. Og dampskip hadde begynt å krysse verdenshavene. Det første vedtaket Røken Landmandsforening gjorde som medlem av Norsk Landmandsforbund lyder: "Røken Landmandsforening ønsker Beskyttelse for sin Bedrift ved forhøiet Told paa Landmandsprodukter...." (Er det noen som ser paralleller til dagens GATT- og EF-debatt?!)

I 1897 stilte Landmandsforbundet egen liste til stortingsvalget. Røken Landbruksforening kom med sitt forslag til program Det sier ganske mye om bøndernes problemområder på den tiden:

1. Tollbeskyttelse
2. Rentenedsettelse for offentlige fond
3. Bedre opplæring, fagutdanning for både kvinner og menn
4. Lettelse i omsetningen av landbruksprodukter
5. Forandret beskatning av bryggeri- og brenneribedrifter.

Hest og ku på samme beite foran skigarden — et vanlig syn i Røyken bondelags første år— Foto ca 1900.

INN I ET NYTT ÅRHUNDRE

Etter at foreningen ble en del av en landsomfattende interesseorganisasjon kan en legge merke til at stadig flere initiativ kommer "ovenfra". Det som i starten virket samlende, sprang ut av lokale behov og interesser. Men gradvis er det samfunnets og landbruksnæringen generelt sine behov som vies plass. Vi kan kanskje si at bonden ikke lenger satt alene på sin tue og sørget for seg og sine. Han hadde blitt en tydeligere del i et stadig mer komplisert samfunnsmaskineri - og måtte innrette seg deretter.

Men motstanden mot å bli dirigert ovenfra - selvom den kom fra næringsfeller - var seiglivet. Så sent som i 1961 heter det i et styrereferat: "møtedeltakerne var stort sett enige om at det nye (Eskeland-Aaresvik komitéens innstillinger) neppe vil gi oss en bedre løsning enn den gamle, og at en forandring derfor ikke bør gjennomføres."

Behovet for forandringer ble målt mot nytteverdien. En del eksempler fra den tidlige perioden kan illustrere dette: I 1898 tok amsagronomen initiativ for å få til et oksekue i bygda. Men man var ikke interessert fordi erfaringene med okser var negative. Derimot var det full oppslutning om å tegne seg som medlem av Det Norske Skogselskap, og man støttet kravet om eget landbruksdepartement. Av mer jodnære ting anbefalte laget at Kristiania Renholdsverk anskaffet prammer med bukserbåt for gjødseltransport. Gjødse! trengte røykenbonden!

OPPLYSNINGSARBEID OG NYE TILTAK

Vi har nevnt at det ble holdt foredrag i lagets første tid, Både foredrag og kursvirksomhet spilte en stor rolle for å spre kunnskap og opplysning. Emnene kunne variere alt etter hva den nye tid krevde. La oss bruke året 1900 som eksempel: Foruten vedtak om å starte fjøskurs bestemte generalforsamlingen seg for å henvende seg til statsgartner Høvik for å få ham til å holde foredrag om "Havestel i almindelighed og om frugtavl i særdeleshed" - og om hvordan man skulle gå fram for å få ansatt en bygdegartner. (Det er tydelig at fruktdyrkingen hadde fått innpass. Ca 150 år tidligere hadde røykenpresten P.Chr. Holst skrevet i sin innberetning til kongen i København bl.a.: Her er ingen slags frugttræer". Fra 1890 til 1914 økte antall frukttrær fra ca 8000 til 16000 og arealet for kjøkkenhager økte fra ca 40 til 120 da. I år 1900 kjøpte Landbrugsforeningen 1000 eple- og 250 pæregrunnstammer. Dessuten stilte foreningen ut endel av sine produkter på utstilling i Drammen og fikk bronsemedalje. I Buskerud amts jubileumsskrift fra 1914 heter det bl. a.: "Den raske utvikling, som amtets havebruk i de senere aar har været gjenstand for, maa for en stor del tilskrives statens og amtets stadig økende bevilgninger til dets fremme, og for frugtavlens vedkommende de tildels gode priser, som man i de senere aar har erholdt for pent behandlet frugt")

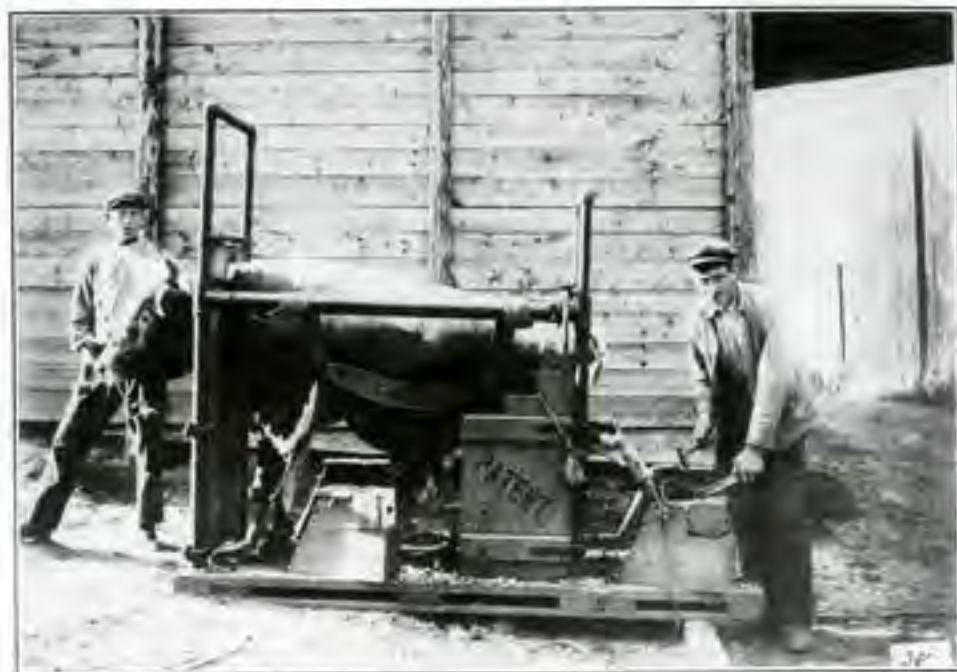
I år 1900 ble det også holdt foredrag om "Kreditforeningernes indførelse". Produksjonsjordbruket krevde kapital på en annen måte enn tidligere.

Kunnskap er makt, heter det. Om det var derfor styret søkte selskapet for Norges Vel om midler til å opprette et landbruksbibliotek i Røyken skal være usagt. Kunnskapsbehovet var ihvertfall tilstede. Den kunnskapen man etterhvert tilegnet seg måtte omsettes i praksis om den skulle ha verdi for røyken-bøndene.

Kravet til effektivisering og økt avkastning fikk derfor styret til bl. a. å henvende seg til Asker Landbrugsforening for om mulig å gå sammen om et felles frørenseri for begge bygdene. Det nærmeste frørenseriet dengang lå i Grøttermølla i Lier. Saken må ha dratt ut for her kom nemlig Christoffer Stokker foreningene i forkjøpet. Han bygde frørenseri i Grodalsmølla i 1903.

I 1907 gikk laget til innkjøp av en triør (=kornrensemaskin) samt en "encylindret" som drivkraft. Den gikk på omgang blant medlemmene, men hadde base på Grini. Av andre investeringer til felles nytte kan nevnes en klauvboks som ble innkjøpt for foreningens regning.

Klauvboksen var faktisk i bruk til etter krigen. Vi ser m.a.o. at samvirketanken var blitt en realitet på lokalplanet. Senere ble den utvidet til å omfatte slakteri - og ulike salgssamvirke i regional sammenheng.

Klauvbeskjæring er nødvendig for storfe og bondelaget bekoster "klovboks". På bildet ser vi hvordan dette arbeidet foregikk like etter århundreskiftet.

Fra gammelt av var det gårdsmøller eller bekkverkner på svært mange gårder i bygda. Men de forsvant etter hvert selv om kvernsteinene fortsatt finnes mange steder. Grodal mølle (bildet) var lengst i drift. Denne mølla hadde kunder fra Hurum, Asker, Bærum, Lier og selvsagt fra Røyken. Det er ikke mange Røyken-bønder som ikke har malt korn her gjennom årene. Men nå er møllesteinene tause også i Grodalen.

På fotografiet ser vi møllebygningen til venstre nærmest elva, sag- og høvleribygningen midt på bildet og møllerstua til høyre bakenfor.

SKUDD I SARAJEVO OG AVLSOKSE PÅ SUNDBY

Man skulle kanskje tro at 1. verdenskrig (1914-18) og den forsyningskrisen som da ble skapt ville avspeile seg i protokollen. Slik var det ikke, Norge og Røyken lå langt unna de dramatiske begivenhetenes sentrum. En uke etter det berømte skuddet i Sarajevo - som utløste krigen - står følgende i protokollen: "1914 den 7. juli avholdtes styremøte på Røken skyddsstation. Bestyrelsen vil søke åmtet om avholdelse av utvalgsmøter for Kvæg, da vi gaar ut fra at A. Sundby har en okse som blir godkjent som stamokse...." Krig eller fred, avlen måtte gå sin gang!

Nå tyder rett nok et referat fra april 1915 på at de ekstraordinære forholdene ikke gikk helt utpåaktet. Formannen i Buskerud Krets hadde tydeligvis bedt om ett eller annet (hva nevnes ikke), men det fikk styret til å komme med flg. uttalelse: "Røyken landbruksforening befatter sig kun med arbeide for landbruksnæringsens ophjelp inden bygden (altsaa utelukkende av lokal art) hvor landbruksnæringsens utøvere uanset politisk standpunkt og særmeneringer kan møtes og drøfte sin stands interesser. For at foreningen imidlertid skal kunne klare denne opgave, maa spørgsmaal av politisk og splittende art holdes utenfor".

Røyken Landbruksforening så m.a.o. på seg selv som utelukkende en faglig interesseorganisasjon. Det var ikke før på årsmøtet i 1920 at det ble vedtatt med klart flertall at Norsk Landmandsforbund burde opptre som politisk parti. Bondepartiet ble en realitet 19. juni 1920.

Litt tilbake til krigsårene. Som kjent ble Kornmagasinet på Grette bygd da. Man skulle kanskje tro at bøndene støttet opp om dette initiativet som kom fra Statens provianteringskommisjon, men bøndene ønsket å lagre kornet på gårdene. Byggingen av et kornmagasin ble sett på som en unødvendig utgift. I et styrereferat fra april 1916 heter det derfor: "man anser nemlig ikke jordbruket, spesielt kornavlingen, her i landet saa betrygget, at det er forsvarlig at gaa til saa store utlæg, som opførelse av kornmagasiner vil medføre".

Røyken Bondelag var uenig i at det ble bygget kornmagasin i Røyken under første verdenskrig.

Slåttonn på Rud like etter århundreskiftet.

BØNDENE OG STORSAMFUNNET I MELLOMKRIGSTIDA

En sak som etterhvert kom til å oppta mye av styrets tid var "Veisaken". Veiloven fra 1912 bestemte nemlig at veivedlikeholdet kunne overføres til matrikulerte bruk. Nå var forholdet det at veivedlikeholdet i Røyken var blitt utført for kommunens regning siden 1904. Det var derfor ganske naturlig at bøndene i bygda reagerte på denne endringen. I styrereferatene merker vi også at forholdet til kommunen var blitt skjerpet. Vi må huske at industrireisingen på Slemmestad, Spikkestad og i Hyggen hadde ført til at en ny gruppe folk etterhvert deltok i det kommunale styret. Bøndene satt ikke lenger med flertallet i herredstyret. Almen stemmerett for menn var innført i 1898 og kvinnene fikk sin stemmerett i 1913. I Røyken hadde sosialistene flertall fra 1914.

Etterhvert som trafikken og slitasjen på veiene økte, økte derfor også belastningen på bøndene. Dette fikk styret til å sende flg. brev til Norges Bondelag i 1926: "- Med den sammensetning herredstyrene nu har i mange kommuner kan man risikere at dette arbeidet blir overført på bøndene, for derved at faa lettere for at beholde mange av de mer eller mindre tvilsomme reformer. Saadan som forholdene er utover bygderne har bøndene saa fuldstændig nok tyngsler før, at det er helt uretfærdig at paaføre dem flere. Her i Røyken hvor arbeiderpartierne har flertal i herredstyret er det nu bestemt at veivedlikeholdsarbeidet skal tilbakeføres til de matrikulerte bruk, efter at arbeidet siden 1904 har været utført for kommunens regning. Vi mener det er paaakrevet at faa forandret saadanne bestemmelser, hvorefter felles byrder kan væltes over paa nogle enkelte".

Nå var det ikke bare spørsmål om hvem som skulle ha ansvaret for veivedlikeholdet, måten arbeidet ble gjort på skapte også problemer. En klage til Buskerud Veikontor i 1931 over måten snøplogen ble brukt på, illustrerer dette: Bøndene i Røyken godtok ikke brøyting som bare tilgodeså biltrafikken. De ønsket sledeføre!

At forholdet mellom bonde og storsamfunn etterhvert endret seg, vises på flere områder utover i mellomkrigstiden. Fra slutten av 20-årene, og særlig utover i 30-årene som var vanskelige for både bonde og arbeider, merkes frykten for sosialistene. Et eksempel illustrerer dette: Mange unge røykenbøinger har nydt godt av Haraldstads legat til sin landbruksutdanning. Da legatet ble opprettet i 1927 het det bl. a.: "Når vi har overlatt dette i landbrukslagets styres varetægt, er det under den forutsetning at styret består av bønder, som ikke er besmittet av kommunistiske eller sosialistiske ideer".

Et annet forhold som opptok laget i en økonomisk vanskelig tid for mange bønder, var takstene på fast eiendom. Flere ganger forsøkte laget å utvirke at ligningstakstene ble satt ned, men uten særlig hell. I 1931 møtte f.eks. lagets medlemmer i Ligningsnemnda (K.Morberg, S. Enger og A. Follestad) tydeligvis veggen. Etter forgjeves forsøk på å få endret takstene her i Røyken, videresendte de brev til fylkesskattestyret med bønn om faglig bistand. Men der var heller ikke hjelp å få: "Fylkesskattestyret som selv er instans i ligningsvæsenet finder ikke at kunne imøtekomme Landbrukslagets henstilling".

De økonomiske problemene var overhengende for mange i disse årene. Eldre folk kan berette om "Hypoteken" som krevde sitt - av og til mer enn det var mulig å skaffe. Den såkalte paripolitikken var det delte meninger om. For å illustrere vanskelighetene i landbruket, kan vi nevne at mens bonden i 1920 kunne greie å betjene et lån ved å selge 10 000 liter melk, måtte han selge 17 000 liter i 1928 for å betjene et tilsvarende lån.

Det var levering av melk til meieriet både morgen og kveld. Meierier fantes både på Horvet, i Røyken og på Spikkestad. Alle var opprettet ca. 1897.

Fotografiet er fra det gamle meieriet på Spikkestad. På dette tidspunkt ble hesten nyttet til inn-transporten av melk til meieriet, mens bilen har tatt over ut-transporten.

Både Arbeiderpartiet og Bondepartiet ønsket en stabilisering av krona på et lavere nivå. Om det såkalte kriseforliket i 1935 - mellom AP og Bondepartiet - fikk noen innvirkning på det politiske klimaet har i Røyken, skal være usagt. Lagets protokoller nevner ikke kontroversielle saker i denne perioden. Men ønsket om å styrke landbruksnæringen var så absolutt tilstede. 11. juni 1938 deltok f. eks. 200 personer fra Røyken i "Bondetoget" i Oslo. På den tiden var bondehøvdingen Johan E. Mellbye leder av Norges Bondelag, - og han klarte å mobilisere massene når det trengtes.

Nedenfor gjengir vi et rundskriv som Røyken Landbruksforening mottok i 1939:

Fra Norges Bondelag

I FYLKING TETT —
FOR DIN RETT!

Til lederne av bygdemøtene den 25. februar.

Norges Bondelag (den faglige organisasjon) avholder sin årlige «Bygdefolkets uke» fra og med søndag 19. til og med lørdag 25. februar. I denne uke går kreftene fra gård til gård og innkrever kontingent for 1939 samt tegner nye medlemmer. Det nye systemet med medlemsbøker istedenfor kvitteringer skal samtidig gjennomføres. «Uken» avsluttes med møte i alle bygder lørdag den 25. februar. Vi anbefaler at dette møte holdes i samarbeide med kvinnelaget og ungdomslaget hvor sådanne finnes. Vi har tilkrevet kvinnelagene og ungdomslagene herom. Vedlagt følger materiale til dette møte:

1. «Et ord for dagen» av bonde Einar Tvedt, der skal leses op.
2. 10 plakater til opslag til utfylling, med bekjentgjørelse om møtet.
3. 10 eksempl. til utdeling av ukens propagandaskrift. Et eksemplar overleveres til dagens foredragsholder.

Det er av stor betydning at den som leser op «Et ord for dagen» er en interessert og brennende talsmann for bondereisingen, helst en som har deltatt i et studielederkursus eller i en studiering og som har nogen øvelse i å optr. Oplæseren bør øve seg godt, understreke hvor han vil legge vekten i oplesningen og legge inn pauser o. s. v. (Se «Offentlig verksemd» utgitt av «Bygdefolkets Oplysningsnemd», pris 50 ore.) Det vil være en fordel om formannen på forhånd fikk høre oplesningen og diskutere den med oplæseren. Som foredragsholder på møtet vil vi anbefale at en av våre unge studieledere blir benyttet.

Vi ønsker Dem tillykke med møtet og håper at dette møte i forbindelse med «Bygdefolkets uke» må bringe de aller beste resultater for den organisasjon og den store felles sak vi alle arbeider for. Les noe igjennom hvad som står på baksiden av denne skrivelse angående møtenes arrangement.

La slagordet for «Bygdefolkets uke» «I fylking tett — for din rett!» lyse op på plakater, på koavolutter og brevark — så bygdefolket i ukens løp stadig blir minnet om den vældige betydning det ligger i å få den opvoksende slekt med i det aktive arbeid innen Norges Bondelag.

Oslo, i januar 1939.

Johann E. Mellbye

H. R. Ristvedt

Røykens skogarealer er omtrent tre ganger større enn de dyrkede arealer. Her ser vi gården Gjellum i forgrunnen og Kjekstadmarka bakenfor. Jernbanen går helt nede i dalbunnen og til høyre ser vi litt av bebyggelsen på Hallenskog.

KRIGSÅR

Krigsutbruddet i september 1939 i Europa skapte uro her hjemme. Med erfaringene fra 1. verdenskrig var bøndene blitt klar over sin viktige og utsatte rolle når det gjaldt matberedskapen i en krisesituasjon. I februar 1940 gikk Buskerud landbruksselskap ut med tilbud om foredrag. Temaet var økt matproduksjon. Om dette skulle avvikles i april, er uvisst. Det var ihverfall bestemt å ha styremøte 9. april, men det ble av forståelige grunner ikke holdt. Bortsett fra litt aktivitet det første krigsåret - bl. a. om organiseringen av transport av landbruksvarene til Oslo - var det så godt som ingen aktivitet før fredsvåren 1945.

Et ekstraordinært årsmøte denne forsommeren forberedte seg på nye oppgaver for landbruket. Et forslag om å forandre navnet til Røyken Bondelag ble fremmet, men navneskiftet skjedde ikke før i 1947. Derimot kom det en endring i lagets lover: "De som har vært medlemmer av NS, Bondesambandet eller vist en unasjonal holdning, han ikke være medlem av laget eller delta i lagets møter eller sammenkomster".

Noe av det første laget tok fatt på etter krigen, var å få en rimelig og rettferdig verdiansettelse på eiendommene. Dette var jo grunnlaget for skatteligningen. Verdiforringelsen som følge av krigen var merkbar. Det hadde vært drevet i rovdrift på jord og skog, det hadde vært gjødselunderskudd og bygninger, redskaper og utstyr led under manglende vedlikehold. Derfor ønsket bøndene at verdiansettelsen skulle ligge på 1939-nivået, d.v.s kr 180-200 pr. dekar. Laget foreslo også takster på besetningene. Det kan være interessant å se hva man anså som rimelige og rettferdige priser den gangen:

Hester

0-2 år kr 250-450

2-4 år kr 750

4-10 år kr 1000

10-15 år kr 750

15-20 år kr 500

over 20 år - slaktverdi

Kuer

over 2 år kr 300-400

kviger 1-2 år kr 200

kalver 0-1 år kr 100

okser - slakteverdi

For å få nødvendig hjelp ble det besluttet å starte et regnskapslag for gårdsbruk. Dette holdt sitt første møte i november 1945 med 27 medlemmer

Dyrsku på Åsaker ca. 1948. Konrad Auvå holder kua og vi ser fylkesagronom Bogen i nikkens til høyre.

MEKANISERING OG OMSTILLING

Det var stor aktivitet i laget i etterkrigsårene. Dette skyldtes flere forhold. Dels hadde det sammenheng med de oppgavene som også landbruket ble stilt overfor i det generelle gjenreisingsarbeidet - og dels hadde det sammenheng med den voldsomme økningen i mekaniseringen på alle områder.

Men ny og gammel tid gikk fremdeles hånd i hånd. Våren 1947 ble det f. eks. bestemt å henvende seg til smedene Fossum og Dam for å holde hovslagerkurs. Samtidig kom forhennevende landbruksdirektør Bjanes og holdt foredrag om mekaniseringen i jordbruket - og han viste filmene "Elbesten", om en liten elektrisk traktor og "Et gammelt kjøkken blir som nytt". Bevisstheten om kvinnes stilling og betydning økte og etterhvert ble det holdt kurs som rettet seg mot hele familien på gården. Bondelaget og Bondekvinnelaget ble nære samarbeidspartnere også i kurs - og opplysningsvirksomheten. Og de kunne stå samlet utad, som f. eks. da de motsatte seg innføringen av Bygningsloven for Røyken.

Smeden hadde en viktig funksjon i det gamle bygdesamfunnet. Han skodde hester og reparerte gårdsredskapene. Denne smia lå i dalbunnen i Røyken sentrum. Vi ser låven på eiendommen Løken i bakgrunnen til venstre. Foto fra omkring 1910.

Bakerovn var en selvfølge på gårdene i gamle dager. Her grisler Ragnhild Askestad brød i bakerovn i bryggerhuset på Øvre Askestad.

Stadig nye emner ble tatt opp i kurs - og studieringsammenheng. Dette viser at laget var svært opptatt av å holde seg ajour med utviklingen. Det ble ofte en initiativtaker og pådriver for å få igang nye tiltak som angikk næringen. Et eksempel er fremstøtet for å få Røyken meieri til å starte fryseri.

Samvirketanken levde videre. I 1950 var det fremdeles svært få bruk som hadde traktor. Da gikk Bondelaget ut for å kartlegge behovet for å danne maskinlag.

Problemer med priser og kapasiteten i Elverket var merkbar, da som nå. Det var stor motstand mot avgiften på motorene som ble brukt til tresking og vedkapping. Det ble pekt på at transformatorene var for små og at ledningene hadde for små dimensjoner.

1950- og 1960-årene kan vi kalle det andre store hamskiftet i landbruket. Drengen og budeia forsvant med hesten og kua. Traktoren kom. Det som kjennetegnet disse årene, var økt mekanisering og overgang fra husdyrhold til ensidig kornproduksjon. Det siste er mindre arbeidskrevende. Derfor tok mange bønder - og etterhvert også bondekoner - seg arbeid utenom gården. Denne utviklingen har fortsatt fram til i dag. Siste statistikk (1992) viser at bare 22 personer i Røyken henter hele inntekten sin på gården. Totalt er det registrert 156 brukere i Røyken. I tillegg merket en at Røyken er en bynær kommune. Dette bidro til at overgangen fra en tradisjonell jordbruksbygd til moderne landkommune ble mer merkbar her enn mange andre steder i landet. I dag er jo situasjonen den at nærmene 70 % av den yrkesaktive delen av befolkningen er pendlere. Dette får selvsagt innvirkning på det sosiale miljøet og det sosiale nettverket. I dette perspektivet representerer landbruket en verdifull stabilitet, kanskje spesielt fordi bøndene er viktige forvaltere av kulturverdier. Gårdsbebyggelse og kulturlandskap kan være stikkord i denne sammenhengen. En moderne røykenbøring tror kanskje landskapet alltid har sett slik ut som det gjør i dag. Det har det selvsagt ikke. Det har endret seg med nye driftsformer. Dagens unge vet knapt hva en stuvet ask - en askekal - er, og de vet slettes ikke at lauvet ble brukt som tilleggsfôr. Vi bør derfor tenke oss to ganger om før vi feller slike trær. De står som minner om våre forfedres driftsmåter og deres slit for å skaffe fôr til dyra.

Vi nevnte initiativ for å danne maskinlag. Brødrene Haug var tidlig ute med å skaffe seg moderne utstyr. Dette ble brukt bl.a. i de mange bakkeplaneringene som har vært gjort her i bygda etter krigen. Likeledes er det utført et omfattende grøftearbeid. I 1954 ble det protokollført at Bjarne Haug var villig til å stille sin bulldoser gratis til disposisjon dersom Bondelaget fikk en grøftemaskin til bygda. Prisen på grøfting ble anslått til å ligge mellom 70 øre og 1 krone pr. meter.

Røykens mange kuperte jorder var lite egnet for de moderne maskinene som gjorde sitt inntog i jordbruket etter siste verdenskrig. Bakkeplanering ble løsningen. Her ser vi to bulldosere på henholdsvis 17 og 12 tonn fra Arne Sørhaug i Sem i sving med bakkeplanering på Øvre Askestad høsten 1959. I alt 49 dekar bakket jord ble planert til en største stigning 1:8. Regningen led på 19.800 kr. "Vel anvendte penger", heter det i gårdsboka.

Korndyrkingen fikk stadig større omfang utover på 1950- og 60 tallet. Likevel var hysdyrholdet så betydningsfullt at saker knyttet til forproduksjon og dyra ofte er nevnt i protokollene. Det gjelder potetkoking, halmluting og veterinærsituasjonen. Korndyrkerne var mer opptatt av ugrassprøyting, korntørker og bygging av kornsilo i Røyken.

Mekaniseringen og den gradvise omleggingen til korndyrking krevde nye bygninger, ombygging av gamle og bygging av nye atkomstveier. I begynnelsen av 1960 årene laget Widerøes flyselskap en serie luftfotografier over Røyken. Bildene viser at bebyggelsen på det tidspunktet fremdeles i hovedsak var slik som i de første tiårene av dette århundret. En rundtur i bygda i dag - 30 år senere - viser at det har skjedd tildels gjennomgripende endringer i gårds- og kulturlandskapet. Nå har det alltid vært slik at nye driftsmåter har krevd nye investeringer og forandringer av gårdsbebyggelsen. Noen vil kanskje hevde at ikke alle forandringer har vært like nødvendige...

Over:

Selvbinderen var et tungt redskap, her trukket av tre hester. (Øvre Askestad 1929)

Øverst til høyre:

Her er hestene erstattet av traktoren som trekkraft for selvbinderen. Traktoren er en Fordson med jernhjul og Eldar Askestad på førersetet. Selvbinderen betjenes av Birger Larsen. (Øvre Askestad 1936).

Nederst til høyre:

Erik Swift i gang med skurtresking på Øvre Askestad i 1980. Swift (på Nedre Askestad) kjøpte denne skurtreskeren i 1978. Den kostet 118 000 kr den gang. I mange år utførte han treskingen på begge Askestadgårdene. Skurtreskeren fra 1978 er fortsatt i bruk nå i 1992.

Vi har tidligere såvidt omtalt samarbeidet med Bondekvinnelaget. Dette samarbeidet hadde eksistert siden bondekvinne organiserte seg i 1929. Etterhvert ble også barn og ungdom trukket med i lagsarbeidet. Oppunder jul i 1947 kom en henvendelse fra Lier Bondeungdomslag om å starte slikt lag i Røyken. Snart var BUL i Røyken en realitet, og i 1957 ble den første 4H-klubben stiftet.

At samarbeidet mellom Bondelaget, Bondekvinnelaget og Bygdeungdomslaget tydeligvis har vært bra, kan protokollutskriften fra 9. november 1973 stå som bevis på:

“Hyggekveld på Høyenhall 9/11-73.

Den ble arrangert sammen med Bygdeungdomslaget og Bondekvinnelaget. Det møtte fram ca 60 stykker som en må si var et bra fremmøte. Damene hadde med seg smørbrødfat med mye deilige smørbrød, som smakte godt ut på kvelden. Mannfolkene hadde med seg noe for å få god stemning, og god stemning ble det. Vi fikk også svingt oss etter god musikk, som Andreassen stod for. Jeg tror alle var enige om at det ble en meget vellykket kveld, som en bør arrangere flere ganger...”

Men det var nok hverdagen som opptok lagets styre mest. Kursaktiviteten og informasjonsvirksomheten var stor i 50- og 60 årene. Det ble holdt kurs og orientert både om nyvinninger i næringen - slikt som angikk den enkelte bonde - og om den landbrukspolitikken som til enhver tid ble ført. I 1963 diskuterte man f. eks. både vernebøyer på traktor og vern mot EEC innflytelse. Selvom bøndene var opptatt av det daglige og jordnære, ser vi at laget også engasjerte seg i nasjonale problemstillinger som hadde innvirkning på landbruksnæringen.

Omstillingen og mekaniseringen var kostbar. En skulle tro at bøndene ville være interessert i maskinringer o.l for å gjøre det rimeligere. I 1964 var det derfor fellesmøte med skogeierlaget med tema “Samarbeidet innen jordbruket”. Initiativet kom fra Landbruksselskapet og foredragsholder var konsulent Hornslien fra Selskapet for Norges Vel. Men selvom samvirketanken hadde fått innpass allerede tidlig i lagets historie - og ennå levde - var det nok fremdeles slik at de fleste medlemmene ønsket å være selvhjulpne i størst mulig grad. Denne stoltheten er kanskje et av norsk bondestands særkjennetegn. I protokollen heter det derfor: “- Dog syntes interessen for samarbeidet i Røyken å være svak, men at møtet gav impulser for fremtiden, var det ingen tvil om...”

Melkeproduksjonen har gjennom tidene vært en vesentlig inntektskilde for Røyken-bonden. Her er Blomsrøs fra Øvre Askestad på utstilling i Lier 1956. I 1891 Kjøpte Edv. Askestad ei ku av svensk rase på Handelsfjøset i Oslo. Den fikk navnet Dokka og ble stammor til mange generasjoner av melkekuer på Askestad, også Blomrøs som vi ser på bildet. I dag er det bare fire gårder i Røyken hvor det drives melkeproduksjon. Øvre Askestad er en av disse.

Forandringer behøver som kjent ikke alltid å være av det gode. På 1960 tallet begynte folk i stigende grad å stille spørsmålstegn ved utviklingen. Mange følte seg fremmedgjorte og søkte tilbake til røttene sine. Røyken Bondelag så tidlig behovet for kunnskap om egen bygd. Uten fortid ingen fremtid, heter det. I 1965 ba Hans Graff styret ta initiativ for å danne et historielag i bygda - og få utgitt en bygdebok. På årsmøtet samme året holdt redaktør Eier foredrag om historieleg og bygdebok. Året etter ble Røyken historielag stiftet, takket være initiativet fra styret i Bondelaget.

ØKT PRESS PÅ AREALER

Presset på arealene ble merkbart større utover på 1960- og 70-tallet. Plasseringen rådhuset på Solstad skapte stor strid i bygda og er kanskje det beste eksemplet på konflikten jordvern/utbygging. Men også andre områder var presset. Både Slemmestad og Spikkestad hadde vokst fram som industristeder rundt århundreskiftet. Fra kommunens side var det sterke ønsker om å trekke industri til bygda for å få arbeidsplasser. Og det var ønsker om feltutbygging av boliger. Dette fikk styret i 1966 til sammen med skogeierlaget å ta opp spørsmålet om eget grunneierlag for å ivareta grunneierinteressene i bygda. Det ble opprettet et utvalg for å kartlegge hvilke arealer i Røyken som kunne utnyttes til andre formål enn skog- og landbruk. Grunneierlaget ble en realitet i 1974.

Moderne veier krever sin del av Røykens jord. Her fra motorvei kl. B, Bjørnstad-Dagslet ved Auvi i 1981.

Veisaken hadde nærmest vært som en gjenganger å regne siden tidlig i lagets historie. Men nå kom etterhvert kravene om arealer til både bolig- og industriformål. I en uttalelse fra Røyken Bondelag i 1970 heter det om NEBB-utbyggingen på Spikkestad: "Av Spikkestad gård er det idag ca 120 dekar vel

arondert dyrket jord som ligger godt tilrette som tilleggsgjord til nabobrukene. Det øvrige området som i dag er registrert som Teglverkets tomt, ca 90 dekar udyrkbare mark må passe utmerket til industritomt - da til en mindre bedrift enn den som er nevnt innledningsvis. Dette vil medføre mindre press for kommunen både når det gjelder arbeidskraft, tomteareal og kommunale ytelser som skoler, barnehager o.s.v. På denne måten vil både hensynet til å bevare gode jordbruksarealer og minske presset for kommunen imøtekommes...."

Selvom Røyken Bondelag i stadig stigende grad har markert seg som høringsinstans når det gjelder arealbruk, viser utviklingen de siste tiårene at senterdannelser og forstadspreget likevel har fått skikkelig fotfeste.

OPPLYSNINGSARBEIDET FORTSETTER

Kursvirksomheten fortsatte utover på 1970- og 80- tallet. Det er verd å merke seg at temaene som ble tatt opp stadig vekk var knyttet til de utfordringer og problemer næringen sto overfor. Slik sett ble "fagforeningstanken" holdt godt i live. På den ene side var det forhold som angikk den enkelte yrkesutøver og den enkelte gård, f. eks. sykelønn, gruppelivsforsikring, pensjonsforsikring, bedriftslegeordning, avlingsskadetrygd. På den annen side var det jordbruksavtalene spesielt og landbrukspolitikken generelt. At også det siste engasjerte, viser aksjonen 3. juni 1987. Da inntok nærmere 15 000 bønder Oslo i protest mot jordbruksoppgjøret og landbrukspolitikken. Røykenbønder var selvsagt med.

I de senere år har Bondelaget tatt initiativ for å spre kunnskap om næringen til andre røykenbønder. Dette har dels vært gjort i samarbeid men andre foreninger, som f. eks gjennom kulturukearrangementer, og siden 1988 har styret også gått inn for at bondene skal åpne gårdene sine for publikum i Røyken på spesielle "Åpen gård-dager"

FØR OG NÅ - MEN HVOR SKAL VEIEN VIDERE GÅ?

Vi har tidligere nevnt de to gjennomgripende endringene i jordbruket i Røyken: Overgangen til salgsjordbruk ved århundreskiftet og mekaniseringen og omlegging til ensidig korndyrking på 1950- og 60- tallet. En skjematisk oversikt over husdyrhold og arealbruk kan illustrere endringene:

År	Hester	Storfe	Svin	Høns
1907	401	1989	236	4981
1992	44	187	2390	4426

År	Korn	Poteter	Slått og beite	Bær og frukt
1907	6718 da	882 da	18053 da	579 da
1992	12834 da	97 da	1030 da	901 da

I Røyken Bondelags første År var det bortimot 2000 storfe i bygda, mens antallet nå er nede i 187.

Ved århundreskiftet produserte røykenbøndene fremdeles det de trengte av fôr på eget areal. Det representerte unntaket å kjøpe fôr. I dag kjøper røykenbøndene ca 40 % av føret.

En fremtredende norsk industrileder sa for et par tiår siden- i forbindelse med en større industriutbygging som krevde store jordbrudsarealer: "Dere må huske på at vi lever ikke av matjord..." Men det er jo nettopp det vi gjør! Etter spørsmål etter mat vil alltid være der, med eller uten EØS og EF. Problemet blir kanskje : Hvor omstillingsdyktige klarer bøndene å være?

Historien viser at tross kriser og strukturendringer har primærnæringene likevel blitt skånet - fordi de jo er til for å dekke våre primære behov.

Bøndene i Røyken forvalter viktige kulturverdier. Kanskje ligger det en utfordring her... Jeg tenker ikke på bonde-romantikk og pen utsikt, det kan være lite å leve av. Det er kanskje mer et spørsmål om å dekke de behov moderne mennesker i et stadig mer oppjaget samfunn har. Mennesket lever som kjent ikke av brød alene. Det skal mer til. Spørsmålet blir om bøndene, med de ressursene de forvalter, kan tilby dette "noe mer" i tillegg til matproduksjon. Røyken er etterhvert blitt en bynær presskommune og vi vet at stadig flere mennesker ønsker kontakt med og kunnskap om "det egentlige". Derfor er det kanskje ikke lenger nok å lytte til de gode rådene foreldrene og besteforeldrene kunne gi. Tro om ikke styrken i våre dager ligger i et aktivt samfunnsengasjement?

På Kjos gård på Spikkestad anskaffet man traktor i 1952. Men man holdt fortsatt en hest på gården. Den ble brukt til melkekjøring, radrensing og hypping av poteter og gjødselkjøring. Om vinteren ble den brukt i skogen

Foto fra 1952. Hans Sørsdal kjører gjødsel

Kanskje Røyken Bondelag blir en pådriver - slik laget alltid har vært - for å finne nye veier slik at bøndene kan få flere bein å stå på i fremtiden? Røyken har tross alt fordel av å ligge sentralt, men samtidig landlig i Østlandsområdet.

Åkeren rulles etter såing. Fra Lingsom for ca. 50 år siden. Vi ser Hov gård i bakgrunnen.

AVSLUTNING

Når vi ser på utviklingen i landbruket i Røyken gjennom de siste 100 årene, må vi slå fast at Røyken Bondelag har spilt en sentral rolle. Bondelaget har vært det forum hvor bøndene i bygda har kunnet fremme sine interesser med den tyngden samhold gir.

Samtidig har laget vært inspirator, initiativtaker og pådriver for å tilpasse landbruket samfunnsendringene gjennom vårt århundre. Bondelaget har gjort røykenbøndene bedre i stand til å møte disse endringene.

Terje Martinsen

Alt klart í sláttum. Foto frá tunet på Sýlingli omkring 1920

Et typisk gårdstun i Røyken omkring århundreskiftet. Foto fra Rud. Vi ser både vanningskar og hestevandring.

INTERVJU MED TIDL. BONDELAGSFORMANN, THOROLF STABÆK.

En bonde jeg har kjent gjennom mange år og som har stått som medlem av bondelaget fra før siste verdenskrig, og også var lagets formann i okkupasjonsårene er Thorolf Stabæk, eier av gården Hekleberg, gnr. 81 bnr. 1 i Røyken, og jeg spør:

— Når kom gården Hekleberg i din families eie?

— Min bestefar Lars Stabæk kjøpte gården i 1907, den var da på ca. 160 dekar jord og 200 dekar skog. Bestefar var ca 60 år da han kjøpte gården.

Jeg tror aldri han var medlem av bondelaget. Etter noen år solgte han gården til min far Ivar L. Stabæk, og av de gamle protokoller kan jeg se at han i bondelagets årsmøte den 20. mars 1911 har undertegnet. Hvor aktiv han ellers var i laget vet jeg mindre om.

Selv var jeg 28 år da jeg overtok gården i 1939 og har vært med i bondelaget fra samme år og i årsmøtet 15. mars 1941 ble jeg valgt inn i styret som formann.

— Førte krigsårene til særskilt press på laget, alt lagsarbeid var jo meget vanskelig i og med den tyske okkupasjon?

— Rikard Temte hadde vært min forgjenger som formann i laget, han ble viceordfører i Røyken og gled ut av lagsarbeidet.

Det ble liten aktivitet i laget idet vi var enige om å holde en lav profil. Protokollen fra denne tiden viser få møter og heller ingen spesielle saker.

Jeg minnes en invitasjon til Grette gård i Lier sammen med det tilsvarende lag i Lier hvori det ble oppfordret til økt innsats for en høyere produksjon for "å fremme den nye tid". Røyken-børingene var ikke innstilt på dette og møtet førte ikke til noe spesielt.

Årsmøter under okkupasjonstiden ble ikke holdt, og i det ekstraordinære årsmøte den 28. juni 1945 ble følgende tillegg til lovene foreslått:

“De som har vært medlemmer i N.S., Bondesambandet eller har vist unasjonal holdning, kan ikke være medlem av laget eller delta i lagets møter eller sammenkomster.”

I det samme årsmøtet deltok etter underskriftene i protokollen 15 mann.

— Hvilke saker husker du fra de årene som nå fulgte, det var vel mye å ta igjen etter så mange års passivitet?

— Ja, jeg husker at det vi aller først tok fatt på var frykt for ligningsmyndighetenes mulige verdioppskrivinger. Gårdsbruk, skog, redskaper og besetninger kunne forventes oppskrevet, og samtidig drøftet vi også muligheten for å danne et gårdsregnskapslag i bygda.

I den anledning fikk jeg som formann i laget henstilling om å ta kontakt med Norges Bondelag for derfra å få en foredragsholder i et påtenkt møte i Røyken i denne saken. At dette vekket medlemmenes interesse ser jeg av protokollen, hele 24 gårdbrukere deltok i møtet.

Slåttonn med sleperive på Torsrud på Spikkestad for omkring 50 år siden.

I det hele - interessen for bondelaget var stigende nå. Noe annet som var nytt: - Tidligere hadde alle som deltok i årsmøtet undertegnet protokollen, men fra 1946 ble det i stedet valgt 2 av møtedeltagerne. Og når det heller ikke nevnes hvor mange som deltar i møtet, da har en bare hukommelsen å støtte seg til.

Noe som jeg husker opptok bøndene, - og ikke minst kona på gården - var savnet av et fryseri i bygda. Sammen med Røyken Bondekvinne lag ble det tatt kontakt med A/L Røyken Meieri for om mulig å få installert et fryseri i meieribygningen, en sak som ganske raskt lot seg løse.

En annen sak var å få stiftet et ungdomslag, innen bygde- og bondeungdommen. Fra tidligere fantes et frilyndt ungdomslag i Røyken, men det var krefter som ønsket et mer spesielt lag som ville sveise bygdeungdommen mer sammen.

I sakens anledning ble et par ungdommer fra Røyken sendt til Buskerud fylkes bygdeungdomslags lagleder kurs. Her skal ikke stikkes under stol at det også var krefter innen bondelaget som ikke så med blide øyne på denne saken. Et nytt lag og med slikt syn på ungdomsarbeide kunne skade mer enn det gavnet.

Men Røyken Bygdeungdomslag ble en realitet etter få år og laget er fremdeles svært aktivt og har hevdet seg utmerket i tevlinger på mange felter.

En annen sak som også bondelaget tok opp var en mulig påskjønnelse til mølleren i Røyken, Kristian Stokker og hans medhjelper Leif Tyberg. Begge hadde vært til stor hjelp for Røykenfolket under krigen idet de begge motarbeidet de tyske myndigheter når det gjaldt litt ekstra maling av korn i de vanskelige årene. Ved en festaften på Høyenhall den 22. februar 1950 fikk de begge en påskjønnelse for sitt langt fra ufarlige hjelpearbeid i krigsårene.

På årsmøtet den 25. februar 1950 ba jeg om fritak for formannsvervet i bondelaget og Bernt Haug ble min etterfølger. Etter 10 år som leder fant jeg tiden moden for et skifte. Det hadde vært strevsomme, men også interessante år.

— Men du har hatt andre oppgaver enn bondelaget, jeg vet at du også har deltatt i det politiske liv og du har vært medlem av ligningsnemda. Kan du si litt om dette?

— Jo, det ble til at jeg lot meg stille som kandidat for Bondepartiet ved kommunevalget i 1945 og bortsett fra en periode på 4 år var jeg med til i 1975. Bondepartiet den gang, Senterpartiet idag. Et par perioder satt jeg også i formannskapet. Interessante, men strevsomme år: Gjenoppbygging etter krigstiden, og mye var i ulage som følge av den. Mange store saker, jeg tenker på skolebygg, syke- og pleiehjem og ikke minst Rådhuset i Røyken. En sak som opptok bygdefolket, hvor skulle dette bygges? Men det var et tungt økonomisk løft.

Også i kommunestyret var det kamp om plasseringen av rådhuset. Flertallet gikk inn for Solstad, men Senterpartiet mente at verdifulle jordbruksarealer på sikt ville bli truet av ytterligere utbygging. Jeg var av den mening at nåværende Røyken sentrum hadde store og gode nok arealer for et rådhus. Likevel - flertallet i kommunestyret fikk sin vilje og rådhuset ble bygget på Solstad.

I året 1948 var det sagbruk tilknyttet 13 gårder i Røyken. I dag -50 år etter- er neppe en håndfull av disse i bruk.

Røyken-bonden henter en betydelig del av sine inntekter fra skogen, men som rekreasjonsområde har marka stor verdi for hele bygdas befolkning. Foto fra Røyken nord-vestre hjørne, ved Heggsjø.

I ligningsnemda var jeg med i 3 perioder, vel ikke av de tyngst oppgaver, men adskillig møtevirksomhet førte også dette med seg.

— Litt tilbake til yrket som bonde. Det er mere enn 50 år siden du overtok farsgården og du ble medlem av bondelaget. Hva synes du er den største forandringen som bonde?

— Det må vel være den mekaniske utviklingen og hvor hurtig alt utviklet seg. Før krigen var traktoren nærmest en raritet og "jernhjulingen" trekraften på de helt store gårder. Selv ble jeg eier av en Fordson straks etter 1945, tidligere hadde jeg bare hester. Vi hadde kuer og drev melkeproduksjon. Det var gårdskar med familie som leid arbeidshjelp, men gården var for liten til å makte slike utgifter. De 4 siste år med kuer var det kona og jeg som alene utførte alt gårdsarbeide,

I 1965 leverte jeg kuene og gikk over til korndyrking etter først å ha planert adskillig av jorden. Nå ble det selvgående skurtresker og slutten på fjøsstellet ga jo litt mer fritid enn før. En bonde med husdyr har etter min mening 7 yrkesdager hver uke. På den annen side, - en gård uten husdyr, det er tross alt noe som mangler.

— Har du som bonde på Hekleberg opplevet noe spesielt som kunne være verd å nevne?

— Ja, jeg har jo en liten skog hvor jeg som regel har gjort alt arbeide selv. En vinterdag, jeg tror det var i 1980, dro jeg med traktoren bort i skogen for å kviste og kappe opp et par store vindfall. Jeg benyttet motorsagen og hadde gjort ferdig det ene treet, det andre gikk jeg løs på, begge rotveltene var filtret inn i hverandre og idet jeg fikk skåret det andre treet løs av stubben, slo rotvelten tilbake og slo meg under seg. Jeg ble liggende krumbøyd under denne, med kneet presset opp mot brystet og med bare høyre armen fri. Motorsagen hadde jeg også med og med motoren igang. Med den frie hånden fikk jeg stoppet motoren, ellers ville jeg vel blitt eksosforgiftet ganske snart. Men jeg lå slik til at det var umulig å få kravlet meg frem og rotvelten var altfor tung.

Det var et stykke veg fra gården og ingen i nærheten som kunne høre meg rope om hjelp. Situasjonen synes helt umulig og tanken på at dette var slutten måtte jeg se i øynene, mener selv at jeg ble liggende i mer enn 45 minutter og jeg blødde fra et sår i ansiktet. Høyre hånden som var fri maktet å få tak i noe av roten som var fri for jord og noe jord fikk jeg karret løs. Underlig nok, jeg klarte omsider å få rettet meg noe ut og jeg kom også til slutt løs av rotvelten, men det var nære på. Faktisk passerte litt av livet revy mens jeg lå fast der. Fikk kravlet meg opp på traktoren og kom meg hjem, blodig og svart og skremte omtrent livet av kona slik som jeg så ut. I ettertid malte jeg rotveltene jeg lå under, de var sammenfiltret og malte nærpå i 7 kv.m.

Det var en uhyggelig opplevelse og forteller klart at alene burde en ikke arbeide i skogen.....

For meg førte dette til 4 mndr. sykmelding, det viste seg at alle ribben i venstre side av brystet var brukket.

— Helt til slutt, Thorolf Stabæk, hvilke tanker gjør du deg om fremtiden for bonden i Røyken, og har du en "kronprins" som kan overta slektsgården og hva med E.Ø.S og EF, som vel også kan bli en mulighet?

— Dette er nok tanker som opptar flere enn meg. De unge idag har skaffet seg bedre utdannelse og vel også fått seg et bedre lønnet verv enn det jordbruket kan by dem. Gårdene er for små, investeringene for kostbare og jeg ser ikke lyst på fremtiden.

Selv har jeg både datter og sønn, men ingen av disse er interessert i gården for jordbrukets skyld. Nei, jeg blir nok den siste av min slekt som bonde på Hekleberg. Idag er jorden bortforpaktet, men det gir ingen levelig inntekt, og skogen er bare til husbruk.

I dag er det et firma som tar ut granit til bygningsstein, men det er neppe noen varig inntektskilde.

Og om Norge havner i EF? Nei, der tror jeg ikke Røykenbonden har noe å hente

— Har vi et Røyken Bondelag om nye 100 år?

— Ja, så det.....

Odd H. Sandlund

Det var slaktetid når kulda satte inn senhøstes. Her griseslakting på Torsrud. Slakter er Olaf Olsen Åserud mens Einar Nilsen holder kanna med skåldevann.

Den gang man hadde hester på gårdene var sadelmakeren en nyttig mann. Han gikk fra gård til gård - noen dager på hvert sted - og reparerte seletøy. Her er sadelmaker Knudsen forografert på Spikkestad. Knudsen var en bygdeoriginal som satte farge på tilværelsen. Han døde for bortimot tretti år siden.

ARBEIDSDAG HELE UKA

Samtale med tidligere bondelagsformann, Ingolf Aasheim.

Du satt som formann i Røyken bondelag i 8 år - fra 1954 til 1962, men jeg hører på dialekten din at du har røttene dine fra andre kanter av landet.

- Ja, jeg er født i Bergen i 1907. Hit til Røyken kom jeg i 1936 etter at jeg i lengre tid hadde vært på jakt etter en landbrukseiendom. Da jeg var ferdig på Stend landbruksskole i Fana i 1929, dro jeg til Østlandet og fikk først jobb på Fornébo gård før jeg kom til Drengsrud i Asker. Etter et par år der og en tid i Frogn, søkte jeg igjen tilbake til Asker, og det var da jeg kom over eiendommen Langsø her i Røyken - som jeg altså kjøpte i 36.

- Og her på Langsø mellom Stokker og Bø, har du bodd og drevet siden?

- Ja, jeg har drevet frilandsgartneri og med mistbenker. På det meste hadde jeg vel en 5-600 vinduer. Dessuten hadde jeg et par kuer de første årene - og selvsagt griser. Også høns da, inntil reven tok dem.

- I dag er det bare korn her....

- Ja, det er sønnen min som driver jorda. Han bor på Hanevold i Asker som han også driver. Jeg drev også på Hanevold sammen med svogeren min samtidig som jeg holdt på her.

- Du dyrket m.a.o jord i to kommuner. Det kunne vel bli strevsomt?

- Ja, du veit dagene kunne bli lange. Grønnsakene skulle leveres i Oslo på torget eller til grossist. Når jeg dro innover, sto jeg opp klokka 0300 om natta, ellers var jeg ikke oppe før 0600. Men jeg har aldri brukt vekkerklokke! Kona, Ragnhild, nikker - det er riktig det. Vi har aldri hatt vekkerklokke her i huset. (Godt voksne lesere vil huske Ragnhild Aasheim som kommunestyrerepr. for SP i to perioder)

Ingolf Aasheims gård Langsø. Aasheim var formann i Røyken bondelag i årene 1955-61. Bare Thorolf Stabæk kan se tilbake på lengre tid som lagets øverste leder. Aasheim drev med grønnsakdyrking.

- Å drive frilandsgartneri krever mye vann. Da du startet, var det ikke noe vannverk her?

- Nei, jeg gravde opp en dam nede i Bøbekken - med hest og skuff og noe handmakt sjølvsgt. Det var før traktorgraverens tid. Deretter bygde jeg pumpehus slik at det meste av jorda kunne vannes.

- Ja, det var et styr, skyter Ragnhild inn. Var vi borte en kveld, ble han snart urolig for han måtte hjem å flytte vanninga.

- Du leverte produktene dine i Oslo. Det var vel ikke alltid like greit?

- Nei, under krigen var det problematisk. Jeg hadde en liten lastebil med generator. Den ble fyrst med knott. Av og til måtte vi ut og riste asken - og det var ikke uvanlig å se askestøv i veiene dengangen.

- Jeg ser du røyker pipe. Du dyrket kanskje tobakk også?

- Å jada, de fleste gjorde det. Og naboen her borte dengangen hadde en tobakksmaskin. Han kjøpte tobakksblader for foredling og salg, men han hadde visst litt lauv i også, har jeg hørt...

- Du satt jo som formann i det vi kan kalle den andre store brytningstiden i jordbruket, fra 54 til 62. Jeg tenker på den sterke mekaniseringen og på overgangen fra husdyrhold til kornproduksjon. Kan du nevne noen eksempler på "ny og gammel tid" fra denne perioden?

- Ja, jeg kan jo nevne at smedproblemet begynte å bli merkbart. Smed Kristian Fossum i Grodalen (der hvor Røyken Bil holder til idag) begynte jo å dra på åra og rådde vel etterhvert ikke med all skoingen av hester. Derfor forsøkte vi å få til en ordning med en smed fra Drammen. Omtrent samtidig hadde jo traktoren gjort sitt inntog på gårdene - og vi satte igang traktorkurs. Det var i 1956. Ellers holdt vi kurs i forskjellige emner, f. eks. jordanalyse, gjødsling, sprøyting.

Røyken Bondelag rundet 50 år i okkupasjons-årene. Den gang lå virksomheten nede. Derfor ble det heller ingen jubileums-markering. 60-års jubileet ble derimot markert med en stilig fest på Høyenhall.

Dette fotografiet viser styret i jubileumsåret 1952. Foran fra venstre: Ingolf Aasheim og Karsten Holmen (formann). Bak: Johan Hyggen og Thorleif Wattum. Hans Sørsdal var også med i styret, men var ikke tilstede da bildet ble tatt.

- Også ville dere ha fjøsrøktervikar?

- Ja, jeg husker vi fikk Per Ølstad til å hjelpe oss med søknaden. Han var jo formannskapssekretær, men kommunen var ikke innstilt på å bidra med noe der. Avslag ble det.

- Jeg ser av protokollene at laget også var opptatt av bakkeplanering og grøfting. Det var bl. a. spørsmål om innkjøp av en grøfteplog.

- Ser du deg litt rundt, så er det mye kuler og staup her i bygda. Med økt bruk av maskiner - og særlig etterat korndyrkingen økte - ble det behov for å planere jorda. Det gjorde jo arbeidet enklere og det gikk raskere unna. Det siste er ganske viktig ettersom stadig flere bønder har arbeid utenom gården.

- Ja, hva syns du egentlig om en slik utvikling, at vi får deltidsbønder framfor heltidsbønder?

- Du veit, miljøet blir ikke det samme.....

- Er det saker du husker spesielt godt fra din formannstid?

- Det må bli veisaken. Vi følte at kommune og fylke nærmest tok seg til rette hver gang veiene ble utvidet p.g.a. økende trafikk. Gamle grensemerker ble ikke tatt hensyn til. Jeg husker spesielt godt en sak oppe ved Gamlehjemmet: ingen visste hvor delet gikk, men så viste det seg at grensen hadde gått midt i veien for der så vi nemlig at det hadde stått en telefonstolpe!

- Så det var problemer med både grenser, grunnavståelser og erstatninger, da kanskje?

- Ja. Vi var flere ganger i kontakt med både kommune og fylke og departement. Vi mente det var ulovlige utvidelser. Det har vel blitt noe bedre nå, men jeg syns erstatningssummene er lave.

- Om ikke veier og hus spiser opp mer av jorda - hvordan tror du det blir for folk i landbruket i årene som kommer?

- Det kommer an på de som styrer og stiller det, sier 85-åringen og levner ikke tvil om hvor han mener ansvaret ligger.

Terje Martinsen

Tobakkdyrking var en lønnsom beskjeftigelse i okkupasjonsårene 1940-45. "Bondetobakk", Havanna og Virginia var de mest dyrkede sorter. Man dyrket både til eget bruk og til salg. Myndighetene innførte arealavgift for arealer over 5 kvadratmeter. Dette bildet er fra Torsrud på Spikkestad ca. 1943.

SAMTALE MED PENSJONERT JORDSTYRESEKRETÆR HALVARD AUVI

— Du er selv bondesønn og hele din yrkesaktive tid har du vært knyttet til bondens yrke.

— Ja, jeg er født i 1915 og vokste opp på gården Åsaker i Røyken, men som yngste sønn fikk jeg ingen gård. Jeg gikk Buskerud Landbruksskoles etogethalvårig kurs i 1935/37 og ble i 1944 ansatt som sekretær i Røyken Jordstyre der min forgjenger var land.kand. Knud Norbye som dette år ble bestyrer ved gårdsbruket på A/S Christiania Portland Cementfabrikk i Slemmestad.

I lov av 22/6 1928 er "jordlovens" formål hjemlet og i den nye og utvidede lov av 18/3 1955 er dens omfang ytterligere utredet.

Jordstyret - eller Landbruksnemnda som det nå heter, er politisk oppnevnt og dens formann kommer vanligvis fra den største partigruppen i kommunestyret, noe som igjen fører til at nestformannen kommer fra opposisjonen.

Sekretærens jobb ble å føre protokollen fra nemndas møter, og sette ut i livet de vedtak som ble fattet. Likeså var det min jobb å utarbeide planer for nyrydding og grøfing for gjødsel- og potetkjellere og mye annet som en gårdbruker kunne søke bistand til.

Det var statsstøtte til mye av dette tidligere og kontroll og ettersyn med arbeidet var sekretærens oppgave. Det ble til at jeg fartet bygda rundt på sykkel og det gikk mange år før jeg fikk anledning til å kjøpe meg en bil. Arbeidet var strevsomt, men interessant.

Kontor delte jeg i flere år med forsyningsnemnda, men fikk omsider eget kontor. Ikke alltid det beste og heller ikke av lang varighet på hvert sted. På hele 8 forskjellige steder har jeg hatt kontor, men kom i 1975 inn i Røyken rådhus. Da Røyken og Hurum ble stått sammen i et administrasjonsområde under jordbrukssjef Arvid Haugen, flyttet kontoret til Sætre i Hurum.

Etter henved 39 års virke fratrådte jeg i 1983.

—Litt om ditt forhold til Røyken Bondelag - eller Røykens Landbrugsforening som det opprinnelig het. Når ble du medlem av laget og hvilke funksjoner har du hatt der?

— Som jeg tidligere har fortalt, jeg ble aldri eier av en gård, men jeg forpaktet Bergliot Follestad's gård "Auvi" i mange år inntil jeg i 1955, overtok forpaktningen av Røyken prestegård. Der sluttet jeg i 1974 da min sønn overtok. Av gamle protokoller i bondelaget ser jeg at jeg deltok i det ekstraordinære årsmøtet 28/6 1945, samme år som jeg ble medlem av laget. Jeg ser der at jeg ble valgt som varamann til styret - og lenger kom jeg aldri.

I alle år var jeg det en kan kalle "stille medlem" - og som "ikke-gårdeier" var jeg heller aldri pålagt den såkalte produksjonskontingent. Denne falt alltid på gårdeieren. Enkelte år husker jeg at kona og jeg var med i lagets festkomite, det var det hele. Men som knyttet til gård og bondens virke har jeg alltid hatt

Røyken Prestegård

*Røyken Prestegård, Solberg, som Halvard Auvi forpaktet i årene 1955-74. I dag fører sønnen Rolf forpaktertradisjonen videre.
Postkort fra ca. 1910.*

interesse av et aktivt lag. Det sier seg selv.

— I ditt virke som jordstyrets sekretær og den som skulle føre en viss kontroll, sette vedtak ut i livet, -kunne det oppstå konfliktsituasjoner i blant?

— Nei, jeg har alltid hatt et godt forhold til de jeg utførte arbeide for, og vansker av noen art kan jeg ikke huske. Selvfølgelig kunne det oppstå diskusjoner, men vi ble alltid enige. De planer jeg utarbeidet og de tilskuddsordninger som dette førte til, ble alltid verdsatt som de beste.

— Ja, det er forståelig, men husker du episoder da du som kontrollør måtte ta igjen overfor bonden?

— Jo, jeg minnes en kar som for mange år siden ville ha utarbeidet grøfteplan for eiendommen sin. Mye var vassjukt og trengte grøfting. Jeg utarbeidet grøfteplanen og søknad om statstilskudd ble sendt inn. Etter en tid fikk jeg henvendelse fra mannen, nå var arbeidet ferdig og han ville ha tilskuddet utbetalt. Jeg svarte at befaring først måtte foretas og lovet å komme så snart som mulig. Men ved kontrollen viste det seg at intet til da var utført. Hensikten med hele grøfteplanen var nok tanken på tilskudd, ikke grøfting. Og arbeidet ble heller aldri utført.....

Dette hørte med til unntaket, jeg opplevde aldri lignende.

— Du fikk ditt virke i jordstyret i slutten av krigsårene, 1944 og 1945 var vel ikke de letteste. Den tyske krigsmakten var ute etter forsyninger på alle områder. Hvilken befatning fikk du med dette?

— Jeg husker det kom pålegg om levering av hester til tyskerne. Jordstyret satt inne med oppgaver over alle typer husdyr og lister måtte fremskaffes. Men det ble lensmannens oppgave å pålegge den enkelte hesteeier leveringsplikt, dette slapp heldigvis jordstyret. Ellers var det nok forsyningsmyndighetene som måtte stå for all annen utskriving.

— Når du tenker på den utvikling som har skjedd innen jordbruket, hvilke tanker gjør du deg da?

— Om jeg ser bort fra krigsårene som jo var helt spesielle, ja, da er den tekniske utviklingen voldsom. Bare tenk på alt arbeide på jorda utført med hesteredskap, traktoren ble jo trekkraften både på jorda og i skogen. Selvbinderen avløst av en selvgående skurtresker og nærmest alt handarbeid utføres nå med en eller annen maskin. Husdyra er borte og gårdsbruk med melkeproduksjon kan telles på en hånd. Endel gårdsbruk er helt borte idet jorda er utlagt til byggeplasser for industri og boliger. Tidligere år var det en rekke småbrukere med jord i hevd og litt husdyr. Disse er helt borte nå. Og enda har vi neppe sett slutten på dette.

— Et spørsmål helt til slutt, Norge står foran viktige avgjørelser, jeg tenker på E.Ø.S-avtalen og muligheten for medlemskap i EF. Har du tanker for bondens stilling i slike vanskelige saker?

— Jeg mener at bondens arbeide går ut på matforsyning for landet og at distriktsbosettingen i Norge må opprettholdes. Mere vil jeg ikke si.

Odd H. Sandlund

LANDBRUKET OG INDUSTRIEN

Stiftelsen av Røyken Bondelag, eller Røken Landbrugsforening, som var navnet ved starten, kom på en tid da industrialiseringen for alvor begynte å gjøre seg gjeldende her i landet. Samme år foreningen ble stiftet, altså i 1892, overtok industriselskapet Christiania Portland Cementfabrikk den påbegynte sementfabrikken i Slemmestad og startet dermed opp med norsk sementproduksjon.

Ikke minst denne industigreneren har fått stor betydning for landbruket. Gamle låver og husdyrrom av tømmer og annet trevirke kunne nå erstattes av moderne driftsbygninger med fjøs, gjødselkjellere, silobygg osv. av betong.

I denne forbindelse må også nevnes den store betydningen som teglverkene har hatt. Det var jo tidligere en betydelig teglverksindustri her i Røyken. Teglverk som var i drift fra slutten av forrige århundre og ut til 1920-åra, men bare Spikkestad Teglverk viste seg å være levedyktig utover denne.

Dette fotografiet fra Hyggen ved århundreskiftet viser industri og jordbruk side om side. Teglverket i forgrunnen til høyre ble bygget i 1898, men selskapet gikk konkurs allerede i 1905. På fotografiet kan vi se at det fortsatt ryker av fabrikkpipa. Til venstre ser vi kornhøst på staur "tett i tett". Til tross for skiftende driftsformer har Røykens jordbruk alltid vært stabilt.

tid og kunne fortsette endel år også i etterkrigstida. Murstein fra teglverkene har vært mye brukt til bygninger innen landbruket, og man laget jo også drenerør som var helt uunnværlige til grøfting av dyrket mark ikke minst på den tunge leirjorda her i Røyken.

Den største betydning industrien har hatt for jordbruket ligger kanskje likevel på det maskinelle området. Her har utviklingen i de siste hundre år vært enorm og kanskje spesielt i åra etter krigen. Utviklingen begynte for noe over hundre år siden, og man kan si at det startet da slåmaskinen ble tatt i bruk. Ifølge Røykenboka ble en stor slåmaskin som måtte trekkes av tre hester tatt i bruk på Kjekstad i 1865. Det var muligens den første i Røyken, og markerte at en ny tid for jordbruket var i ferd med å bryte fram.

På denne tida levde man jo enda i den såkalte naturalhusholdningens tid. Det vil bl. a si at man stort sett produserte og laget på gården det man trengte. Det gjaldt ikke bare mat, men også klær, og de forskjellige slags redskaper man trengte i jordbruket. Det som gårdens folk ikke selv laget, fikk man hjelp til av bygdehåndverkere av forskjellig slag som pleide å reise rundt på gårdene for å utføre sitt håndverk.

I slåttonna gikk husmenn og andre gårdsarbeidere med ljà og slo eng og slåttemark, mens sigd (skyru) var det vanlige redskapet i kornskuren. Dette var også kvinnfolkarbeid og antagelig måtte vel husmennenes koner og barn hjelpe til her. En skifteprotokoll fra året 1808 viser at en husmann på en av gårdene i Røyken, som døde dette året, etterlot seg bl. a. fem gamle sigder. Da slåmaskinen kom i bruk, kunne den forsynes med avleggerutstyr og brukes også i skuren, og dermed gikk også dette arbeidet lettere og raskere.

I mellomkrigstida (1920-30 åra) kom selvbinderne for fullt, og dette var som kjent maskiner som både skar kornet og bandt kornband i en og samme operasjon.

Et kapittel for seg er treskingen og rensingen av kornet som også har gjennomgått en kolossal utvikling fra dengang man tresket og rensket det på låven med sliur og kasteskovel, og til dagens moderne skurtreskere som både skjærer, tresker og renser i en operasjon ute på åkeren. I mellom tida har man som ledd i utviklingen hatt forskjellige typer treske- og rensemaskiner. I mellomkrigstida var det i alle fall på litt større gårder vanlig med treskeverk som både tresket og rensket kornet. Disse treskeverkene var flyttbare og gikk ofte på omgang fra gård til gård. Som

drivkraft før den elektriske motoren kom, brukte man gjerne en innretning som ble kalt hestevandring, og besto av en tannhjulsutveksling som ble drevet av to hester som gikk rundt i en sirkel. (Å kjøre disse hestene var den letteste av treskejobbene på låven og ble gjerne utført av et av de større barna). Men så kom altså skurtreskerne etterhvert i bruk etter krigen, og det ble slutt på låvetreskingen som før hadde vært et vanlig vinterarbeid på gårdene.

Også potetdyrkingen er blitt betydelig mekanisert fra dengang man brukte håndredskap til opptaking, og til de moderne sette-og-opptagermaskiner man nå har.

Det som kanskje tydeligst markerer et skille mellom fortidas og nåtidas landbruk er overgangen fra bruk av hest og hesteredskap til traktordrift, en overgang som særlig har funnet sted i tida etter krigen. Den første utgaven av bokverket "Norske gardsbruk" som kom ut i 1948, gir korte beskrivelser av gårdene like etter krigen, og det viste seg at det da var hester på så å si alle bruk her i Røyken, mens det bare var 12 bruk som opplyste at de hadde traktor på gården. Nå kan det vel likevel tenkes at noen flere hadde det, men den almene overgang til bruk av traktor og traktorredskap har altså foregått i etterkrigstida.

Den viktigste årsaken til at dette ikke skjedde før var antagelig den store arbeidsledigheten og det lave lønnsnivået i 30-åra. Det var god tilgang på billig arbeidskraft som kunne nyttes i jordbruket, så det lønte seg bedre å ansette gårdsgutt enn å kjøpe en stor og kostbar traktor.

Etter krigen ble forholdene så helt annerledes. Landet skulle gjenreises, nye fabrikker og boliger bygges. Folk flyttet fra landsbygda inn til byer og tettsteder hvor godt betalte jobber i gjenreisingsarbeidet ventet dem. Jordbruket måtte kompensere for tapt arbeidskraft, og dermed begynte en storstilt mekanisering og såkalt strukturrasjonalisering som kanskje enda ikke har tatt helt slutt. Nå er det minst en traktor på hvert bruk, og gjerne to eller tre på de som er litt større. Dette at bøndene selv også i stor utstrekning har fått seg annet arbeid utenfor bruket, har selvsagt forsterket behovet for mekaniseringen ytterligere.

Over:

Skålharving på Nord-Bø i 1943. Denne traktoren har gummi-hjul. Merk "skovlene" på hjulside.

Øverst til høyre:

Skålharving med "jernhesten" Fordson på Øvre Askestad 1936.

Nede til høyre:

Kålrotopptagning på Smiejordet på Øvre Askestad på 1980-tallet.

Det er såtid på Nord-Bø våren 1939. Svarten foran såmaskinen med Walter Johansen fra Passvikdalen som kjørekar.

Melkeproduksjonen er jo også blitt rasjonalisert og mekanisert. Først ved overgangen fra håndmelking til bruk av melkemaskiner, og nå i etterkrigstida har det blitt innstallert endel rørmelkingsanlegg. Tiltross for dette har vi opplevd en massiv overgang fra husdyrhold til ensidig korndrift, en driftsform som nok kan ha sine svakheter. Ellers har jo industrien frembrakt redskap og maskiner av mange slag som hver for seg er nyttig for landbruket, utsåyr til vanningsanlegg, sprøyter til bekjempelse av ugras, sopp og skadeinsekter osv. Store maskiner som bulldosere og gravemaskiner har gjort det mulig å drive en utstrakt bakkeplanering, noe som det har vært stort behov for ikke minst her i Røyken.

Den kjemiske industrien er jo også til uvurderlig nytte for jordbruket, og her tenker en først og fremst på kunstgjødselen som i stor grad har erstattet naturgjødsel og medvirket til å høyne avlingene og lette arbeidet. Foredlingsindustrien for jordbruksprodukter må også nevnes. Vi tenker da på meierier, konserverfabrikker av forskjellig slag, slakterier, ullvarefabrikker osv. Det er jo alt sammen industribedrifter som foredler eller frembringer varer som i gamle dager ble tilvirket på gårdene. Det har i Røyken vært tre meierier: Røyken,

Spikkestad og Hotvedt som alle visstnok ble opprettet i 1897, men er nå nedlagt. Ellers hadde vi jo før siste verdenskrig ullvarefabrikk i Åros. Det var en fabrikk som også tok imot brukte plagg av ulltrikotasje som de såkalte "fillekremmerne" reiste rundt og samlet inn hos folk. Altså en form for resirkulering lenge før dette ordet ble kjent. En større ullvarefabrikk har vi jo også hatt på Heggedal like utenfor bygdas grenser. Elopak-fabrikken på Spikkestad bør vi vel ta med i denne sammenheng. Det er jo selve pionerbedriften på melkeemballasjens område og avløste både spannmelk og flaskemelk.

Skal man foreta en kort konklusjon når det gjelder industriens betydning for landbruket, må det være at den har vært enorm. Uttrykket "den industrielle revolusjon" har si berettigelse også her.

Industrien krever sin del av bygdas jord. Her Elopak på Spikkestad.

Til slutt bør man kanskje likevel stille spørsmålet om det også kan være noen negative sider å peke på i denne forbindelse, og det må man svare ja til. For det første kan vises til den avfolkning av landsbygda som før er nevnt. Før var det arbeidsfolk på gårdene som gjerne også bodde der, eller i nærheten sammen med sine familier som ofte var store. Tar man seg en tur på landsbygda idag så er det lite å se både til folk og fe. Husdyrhold er det stort sett slutt med, og bonden har gjerne sin daglige dont et annet sted enn på gården. I forhold til tidligere tider må nok tilstanden idag miljømessig sett sies å være et tap for landsbygda.

Industrireiseinga har nok også ført til at mye dyrka jord er gått tapt for jordbruket, og da særlig i nærheten av byer og tettsteder. Slemmestad er jo et eksempel på dette. Minst 500 mål dyrket jord er her gått med til andre formål siden industrireiseinga tok til. Nå skal man vel ikke bare skylde på industrien. Nye boligfelt med alt hva dertil hører krever sitt.

Gustav Kirkerud

“RÅDHUSET I ÅKEREN”

Røyken-bonden har stått sentralt i bygdas styre og stell i tidligere tider. Mange bondegårder har vært tingsteder. Bjørnstad (bildet) var det siste. Fra denne gården flyttet bygdas kårne samme år som Røken Landbruksforening ble stiftet (1892).

På bildet ser vi tingstedet til høyre. Bygningen ble revet ca. 1920.

Røyken kommuneadministrasjon har ført en omflakkende tilværelse gjennom tidene. Men det er særlig de siste ti-årene at antall tilsatte i kommunalforvaltning har øket nærmest eksplosjonsartet. Derfor har det ofte blitt trangt om plassen for kommunale funksjonærer.

Ut på 1960-tallet var det helt klart at de gamle kommunale lokaler i Røyken sentrum ikke lenger tilfredsstilte tidens krav. På dette tidspunkt erververt kommunen et areal av eiendommen Bråset. Dette grenset inn til sentrumsområdet og folk flest regnet nok med at arealet med tid og stunder skulle gi plass for nytt administrasjonsbygg (rådhus).

Men på denne tid var også boligbyggingen i gang i Midtbygda. Kommunen sikret seg også jordbruksseiendommen Solstad som lå sentralt til mellom de to boområdene. Og snart startet rådhusdebatten for fullt både i de kommunale organer og ikke minst i avisenes spalter.

17. februar 1970 sendte Røyken Bondelag et brev til Røyken kommune v/ ordfører Thorleif Nilsen angående plassering av rådhuset i Røyken. I dette brevet gikk bondelaget sterkt imot at Solstad skulle nyttes til rådhusomt. Begrunnelsen var at området var av den mest lettbrukte jorda i bygda. Og man var spesielt redd

for at en plassering av rådhuset på Solstad i neste omgang ville legge press på de omkringliggende eiendommer. Bondelagets brev ble referert i rådhusdebatten i kommunestyret allerede 20. februar. Dette var forevrig annen gangs behandling av saken. Med 18 mot 9 stemmer gikk representantene inn for å plassere rådhuset på Solstad.

Vi skal ikke komme nærmere inn på de mange stridigheter som fulgte i rådhusaken, men bare slå fast at rådhuset ble reist der hvor flertallet av de folkevalgte ønsket. Men fortsatt er det mange som snakker om "rådhuset i åkeren".

Rådhuset legger beslag på 20 dekar jord og ble tatt i bruk i november 1975.

Ole Sønju

Reken Landbruksforenings Bestyrelse/styre 1892-1992

År	Formann	Bestyrere/styremedlemmer				
1892	Edv.Kjekstad	Did.Askestad	H.P.C.Foss	Joh.Hyggen	Rag.Sundby	
93	"	"	"	"	"	
94	"	"	"	"	"	
95	H.Spikkestad	"	A.Nilsen	"	Joh.Lund	B.Kjekstad
96	"	"	"	H.P.C.Foss	"	"
97	A.P.Nilsen	"	Joh.Hyggen	"	"	"
98	"	"	"	E.Askestad	"	"
99	Gud.Kjekstad	"	"	"	"	A.P.Nilsen
1900	"	Alfr.Sundby	"	"	"	A.P.C.Foss
01	"	"	"	"	"	"
02	Edv.Askestad	"	"	G.Kjekstad	"	Kr.Vang
03	A.P.Nilsen	H.Graff	L.Laheld	"	"	"
04	Alfr.Sundby	"	"	A.P.Nilsen	"	"
05	B.C.Høvik	"	Chr.Stokken	"	"	"
06	K.Grini	A.H.Haraldstad	"	B.C.Høvik	"	"
07	"	"	"	"	H.Bjærstad	"
08	H.Haraldstad	Edv.Askestad	"	"	"	"
09	"	"	"	"	"	"
1910	"	"	"	"	"	"
11	Edv.Askestad	Gab.Baarsrud	"	H.Haraldstad	"	"
12	Gab.Baarsrud	Erik Kverum	"	John Kjos	"	"
13	John Kjos	"	Gab.Baarsrud	Th.Berg	"	"
14	Kr.Vang	"	G.Kristiansen	"	"	Chr.Vang
15	A.H.Haraldstad	"	"	"	"	"
16	"	"	"	Hans Flater	Sv.Enger	"
17	"	"	Helge Gran	"	"	C.E.Vang
18	Svend Enger	"	"	Thv.Skryseth	R.Tente	"
19	"	"	"	"	"	"
1920	"	"	"	"	"	"
21	R.Tente	"	"	"	Sv.Enger	"
22	"	M.Follestad	"	"	"	"
23	"	"	"	"	"	"
24	"	"	"	"	"	"
25	"	"	"	"	"	"
26	"	"	"	"	"	"
27	Svend Enger	"	"	"	B.Askestad	"
28	"	Hans Lund	"	"	"	"
29	B.Askestad	"	"	"	Thor Graff	"
1930	"	"	"	"	"	Sv.Enger
31	"	"	"	"	"	"
32	"	"	"	"	"	"
33	"	"	"	"	"	"
34	"	"	"	"	"	"
35	R.A.Tente	"	Bj.Hyggen	"	B.Follestad	G.Baarsrud
36	"	"	"	"	"	A.Saavedt
37	"	"	"	"	"	"
38	"	K.Klemetsrud	"	"	"	"
39	"	"	"	"	"	"
1940	"	E.Askestad	M.Flater	"	"	"
41	Th.Stabekk	"	"	"	John Voll	Bj.Hyggen
42	"	"	"	"	"	"
43	"	(Virksomheten lå nede)	"	"	"	"
44	"	(Virksomheten lå nede)	"	"	"	"

Boken Landgrugsforenings Bestyrelse/styre 1892-1992 (side 2)

År	Formann	Bestyrere/styremedlemmer				
[Rekonstruering]						
1945	Th.Stabekk	Bj.Hyggen	P.Rjekstad	K.Holmen	L.Wang	John Woll
46	"	"	"	"	"	H.Sersdal
47	"	"	P.Baarsrud	Bernt Haug	"	"
48	"	Tr.Hyggen	"	"	"	"
49	"	"	Th.Wattum	"	"	"
1950	Bernt Haug	Johan Hyggen	"	Th.Stabekk	"	"
51	"	"	"	"	"	"
52	K.Holmen	"	"	I. Aasholm	"	"
53	"	Aage Bjørk	"	"	"	"
54	"	"	"	"	Rang Bye	"
55	I.Aasholm	Kr.Grette	Martin Nov	T.Hovind	"	"
56	"	"	"	O.K.Bjærstad	"	"
57	"	"	M.Kverum	"	K.Kure	"
58	"	"	"	"	"	"
59	"	"	"	"	"	"
1960	"	O.Aasgaard	"	"	"	"
61	"	"	Lars Mo	"	"	"
62	Joh.Hyggen	"	"	R.Bryhn	"	"
63	"	"	"	"	E.Enger	"
64	Erik Enger	Kr.Flater	"	"	Arne Woll	"
65	"	"	A.Transeth	"	"	"
66	Kr.Flater	H.Graff	"	H.Sersdal	"	"
67	"	"	O.Gunnerød	"	M.Hov	"
68	P.Baarsrud	Kr.Gjellum	"	M.Askestad	"	"
69	Erik Enger	"	"	"	M.Hildeskär	"
1970	H.Hildeskär	M.Kverum	"	K.Bryhn	H.Sersdal	"
71	"	"	G.Graff	"	"	"
72	Kr.Grette	"	"	"	K. Bese	"
73	"	Arne Bøe	"	"	"	"
74	Arne Bøe	H.Gjersøyen	"	A.Transeth	O.K.Bjærstad	"
75	"	"	H.Morberg	J.Grenli	"	"
76	M.Kverum	"	Arne Bøe	Jon Kure	E.Bjærstad	"
77	B.Swift	J.Grenli	Rolf Auvi	"	"	"
78	"	"	"	"	Per Graff	"
79	Rolf Auvi	Erik Ax	A.Bjærstad	"	"	"
1980	"	"	"	E.Askestad	R.Sævieth	"
81	"	"	"	"	"	"
82	Erik Ax	Rolf Auvi	"	J.E.Swift	R.Hoel	"
83	"	"	"	"	"	"
84	J.E.Swift	"	J.A.Sundby	O.Pedersen	"	"
85	Rolf Hoel	"	"	K.Sersdal	H.Gunnerød	"
86	"	"	"	"	"	"
87	"	Thor Graff	"	M.Bjø	"	"
88	Thor Graff	E.Hildeskär	O.Pedersen	"	"	"
89	"	"	"	Per Schie	O.Fageraas	"
1990	"	"	J.E.Ask	"	"	"
91	Bj.Hyggen	"	"	Jon Grette	"	"

TRELAST - BYGGEVARER

- Verktøy
- Jernvarer
- Beslag
- Redskap
- Spiker
- Papp
- Plast
- Isolasjon
- Plater
- Leca
- Sement
- Mørtel
- Betongprod.
- Stål
- Drensrør
- Dører
- Vinduer
- Takrenner
- Trelast

Fra vårt eget høvleri leverer vi: listverk og spesielle dimensjoner på bestilling.

PRØV OSS NÅR
DET ER BEHOV
FOR:

**-TRELAST
-BYGGEVARER**

* Dette er kun endel av vårt utvalg

ÅPNINGSTIDER

Mandag – Fredag	kl. 07 ⁰⁰ – 16 ⁰⁰
Torsdag	kl. 07 ⁰⁰ – 18 ⁰⁰
Lørdag	kl. 08 ³⁰ – 13 ⁰⁰

Kjekstad bruk a.s

TRELAST/BYGGVARER

3440 RØYKEN - TLF.: 03 28 40 12

BL Data Regnskap AS

Spikkestadveien 147

Postboks 226

3430 Spikkestad

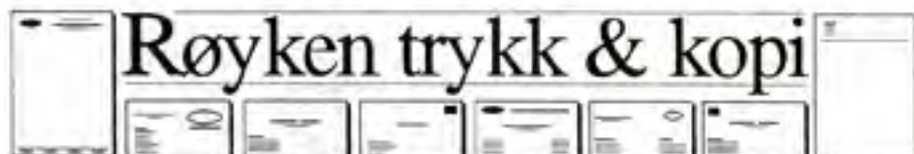
Regnskap - Årsoppgjør - Lønn - Fakturering
Skatterådgivning - Selvangivelse - Konsulentbistand
Jord- og Skogsregnskap

Telefon: 03 28 43 12 - Telefon: 31 28 43 12

Telefax: 03 28 65 11 - Telefax: 31 28 65 11

Mobiltlf.: 031-33 703 - Mobiltlf.: 94 33 37 03

Priv.tlf.: 03 28 37 72 - Priv.tlf.: 31 28 37 72

Spikkestadveien 12, 3440 Røyken - Tlf.: 03 28 30 28 - Fax.: 03 28 60 65

Vi dekker ditt trykksakbehov

Beskjedsblokker
Billettblokker
Billetter
Blanketter
Blokker
Brevark
Brevhoder
Brogyrre
Bulleriner

Dokumenter
Etiketter
Faktura-sett
Flyveblad
Følgesedler
Hefter
Invitasjonskort
Kartotekkort
Kataloger

Klistremærker
Konvolutter
Kopiering
Kundebevis
Kvitteringer
Kvitteringsblokker
Lånjblokker
Løpesedler
Medlemsblader

Medlemskort
Møyer
Minibrev
Notablokker
Ordresedler
Pakkesedler
Plakater
Programmer
Rapporter

Reklame
Rekvizisjoner
Rensetblokker
Ruteblokker
Skjemaer
Tidskrifter
Tilgodelapper
Timesedler
Visumkort

Vi ordner alt fra logo/original til komplett ferdige trykksaker.

Fra én til firefargetrykksaker - Konkurransedyktige priser

ENKELT & AVANSERT

Emballasje er mer enn innpakning og midlertidig oppbevaring.

Den inngår i en totalplan som stiller krav til bl. a. rasjonell distribusjon, holdbarhet, produktinformasjon, pakningsdekor, åpne- og lukkemekanismer, og ikke minst miljøprofil. De beste løsningene er ofte de enkleste.

Som totalleverandør av emballasjesystemer til næringsmiddelindustrien tilbyr vi våre kunnskaper på forprosjektering, økonomisk analyse, total- og delleveringer, service og vedlikehold.

Elopak er mer enn melkekartonger og tappemaskiner.

ELOPAK

NYHET for deg under 34 år

BSU

BOLIGSPARING FOR UNGDOM

Inntil 2000; mindre
i skatt pr. år

Den norske Bank